

GYVIEJI ARCHYVAI

Nedzingės lietuviškai mokyklai – 100 metų

Jubiliejus, kurio nebešventėme

(Prisiminimai apie Nedzingės mokyklą)

Nors Nedzingės kaimo mokyklos vardas valstybiniuose dokumentuose minimas nuo 1865-ųjų iki 2014 metų, bet 1865-1914 metus reikėtų išbraukti, nes tai buvo carinės Rusijos vadinamoji „Liaudies mokykla“, kurioje pamokos buvo dėstomos rusų kalba. 1914 m. ši mokykla buvo uždaryta.

1920 metais Nedzingės kaime atidaryta lietuviška mokykla. Deja, jos vardas pamažu eina užmarštin, o kartu ir čia dirbusių mokytojų – kaimo švyturių, mokyklos vadovų nuveikti darbai, Nedzingės kaimo gyvenime palikti pėdsakai.

Šis rašinys daugiausia remiasi Nedzingės kaimo žmonių ir čia dirbusių mokytojų prisiminimais.

Pirmasis mokytojas – Ignas Balčiūnas jau buvo dirbęs gretimame Vadėnų kaime, aktyviai dalyvavęs kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės, organizavęs partizanų bei šaulių būrius.

Ignas Balčiūnas (1888-1971) gimė Pilkonių kaime, Alovės valsčiuje, Alytaus apskrityje, buvo baigęs Maskvos dvimečių pedagogikos kursus. Be didelio organizacinio darbo, stiprinant Lietuvos nepriklausomybę, mokytojas didelį dėmesį kreipė švietimui ir kultūrai. Iš suaukotų 110 knygų įsteigė bibliotekėlę, žiemoms metu nemokamai vedė raštingumo pamokas suaugusiems, kurias lankė apie 20 žmonių, ragino prenumeruoti ir skaityti laikraščius, žurnalus. Su kaimo jaunimu rengė viešus vakareljus – vaidinimus, buvo pirmasis Šaulių būrio vadovas, o vėliau visą laiką – Šaulių būrio tarybos narys. Nedzingės mokykloje dirbo ketverius metus. Jį pakeitusi mokytoja Barbora Povilaitytė, kuri dirbo tik vienus mokslo metus, ryškesnių pėdsakų nepalikė.

Nedzingės mokykloje padidėjus mokinių skaičiui, 1926 m. buvo atkelti du mokytojai: mokyklos vedėjas pareigoms – Leonas Nadzeika ir mokytojas Stepas Žibaitis, o dar po metų – Julija Karinauskaitė. Ši tri-

julė ne tik stengėsi gerai išmokyti vaikus, bet ir buvo visos apylinkės šviesuliai: įvairių politinių organizacijų vadovai, kultūrinio gyvenimo propaguotojai, mokėję artimai bendrauti su kaimo bendruomenė.

Vienas iš ryškiausių mokytojų, apie kurio darbus žino kelinta šio kaimo karta, mokytojas Leonas Nadzeika (1895-1971), kilęs iš Kašėtų kaimo, Varėnos rajono, baigęs Kauno mokytojų seminariją ir Nedzingės mokykloje dirbęs 1926-1938 metais. Tai – ryški asmenybė, ne tik pasiekęs gerų mokymo rezultatų, bet ir nepaprastai daug jėgų bei savo talento atidavęs kaimo švietimui ir kultūriniam gyvenimui. Buvo aktyvus politinėje veikloje, vadovavo Tautininkų judėjimui „Vilniui vaduoti“, Mokytojų organizacijoms. Buvo didelis vaidinimų entuziastas, sudūręs talentingų vaidintojų būrį iš aplinkinių kaimų, kasmet paruošdavęs po du spektaklius, taip pat su vaikais: vaidinimai, choras, deklamavimai Motinos dienos, Valstybinių švenčių proga, koncertai tėvams. Štai ką rašo savo prisiminimuose Balys Juškevičius, aktorius, režisierius, ilgametis Klaipėdos teatro direktorius, mokėjęs visus šešerius metus Nedzingės pradinėje mokykloje.

„Mokytojas L. Nadzeika buvo pedagogas, artistas. Jis grojo fisharmonija, ir jos garsai, panašūs į vargonų, keldavo jį patį į aukštybes. Jis puikiai dainavo, piešė. Kai baigiau keturis skyrius, mokytojas mane pakvietė Šaulių sąjungos dramos mėgėjų ruošiamiems vaidinimams sufleriu“ (B. Juškevičius, „Teatro šviesose ir šešėliuose“). Mokytojas taip pat vadovavo Jaunųjų ūkininkų būreliui. Jaunimas išmoko

skiepyti medelius, užsiveisė savo soduose sodus, parsiveždavo įvairiausių vaismedžių, sodinukų, organizavo vaikų ir jaunimo darbų parodėles.

Mokytojas Stepas Žibaitis (1904-1991), baigęs Šaulių pedagoginę seminariją, taip pat buvo aktyvus Šaulių organizacijos narys, aktyviai dalyvavo kaimo kultūriniam gyvenime, turėjo fotoaparatus, jo išlikusios nuotraukos mums dabar liudija apie to meto mokytojų kilnius darbus.

Julija Karinauskaitė (1911-1971), Marijampolės mokytojų seminarijos auklėtinė, žmonių atmintyje išlikusi kaip griežta, bet teisinga mokytoja, priklausė Lietuvos tautininkų Mokytojų „Vilniui vaduoti“, Jaunosios Lietuvos bei Šaulių sąjungoms. Šiai veiklai vykdyti jai buvo skirtas dviratis.

1935 m. ši kolektyvą papildė Petras Makaravičius-Makaraitis (1905-1962), kilęs iš Vadėnų kaimo, Merkinės valsčiaus. Mokytojas buvo baigęs Veiverių mokytojų seminariją po tarnybos kariuomenėje (atsargos karininkas), taigi jis visa savo esybė įsiliejo į Nedzingės visuomeninį gyvenimą. Tais pačiais metais buvo išrinktas Šaulių būrio pirmininku, ypač sumaniai vadovavo šaulių kariniams mokymams, jo sumanumo ir atkaklumo dėka pajudėjo anksstesnis sumanymas, pastatyti Šaulių namus, ir 1938 m. birželio 12 d. buvo pašventinti šie namai – Nedzingės kultūros židinys. Petras Makaraitis rūpinosi šaulių uniformų įsigijimu, skatino žmones sulietuvinti pavardes, o jaunimą – nepamiršti savo tėvynės praeities. Šaulių namuose buvo iškilmingai pakabintas Nedzingės buvusio klebono K. Steberio, kuris labai daug pasidarbavo Lietuvos nepriklausomybės kovose ir jos

įtvirtinime, portretas.

1938 m. Nedzingės mokykla – jau šešiametė. Jos vadovu paskiriamas Antanas Kunca (1907-1941), dirbęs Varėnos mokykloje, baigęs Marijampolės mokytojų seminariją, atsargos leitenantas. Jo žmona Sofija Kuncienė-Dragūnaitė (1906-1969) taip pat mokytoja. Perėmus iš buvusio kolegės Leono Nadzeikos visas pareigas, tapo Tautininkų, Mokytojų, Jaunųjų ūkininkų sąjungos pirmininku, tęsė pirmtako pradėtus darbus.

Šie visi mokytojai už aktyvią veiklą mūsų krašto gerovei buvo apdovanoti medaliais ir ordinais.

Šių iškilnių Nedzingės mokykloje dirbusių mokytojų, atsidavusių tiek daug savo jėgų, energijos, išmonės, sveikatos ir meilės dėl Tėvynės Lietuvos, tolimesnis gyvenimas buvo traagiškas, sugniuždytas, sulaužytas.

1941 m. birželio 14 d. ištremti į Sibirą Nadzeikų, Žibaičių, Makaravičių ir Kuncų šeimos, I. Balčiūnas atleistas iš mokytojo pareigų, o Karinauskaitė buvo nuolatos persekiama, kalinama, tapo neigali.

1941-1945 m. (vokiečių okupacijos metais) mokykla išliko šešiametė, dirbo keturi mokytojai, baigę Alytaus pedagoginę mokyklą: Leonas Paslavičius (1920-1989), Zigmąs Ivanauskas (1922-1982), Alfonsas Vinkevičius (1914-1945) ir mokytoja iš Alytaus, kurios pavardės jau nieks kaime nepaisinama, tik žinoma, kad mirė Nedzingėje dėl nelaimingo atsitikimo, užsinuodijusi „muilo akmenėliu“ skysčiu. O vyrai mokytojai, galima sakyti, vietiniai, nes kilę iš artimų Nedzingės apylinkės kaimų.

Leonas Paslavičius, turėjęs matematinių gabumų, šalia darbo mokykloje padėdavo Merkinės gimnazijos mokiniams nedzingiškiams pasiruošti matematikos pamokoms ir egzaminams.

Šių mokytojų likimas, kaip ir jų pirmtakų, tragiškas. 1944 m. rudenį iš Panedzingio kaime gyvenančio Leono jis su draugu Alfonsu ėjo į pastarąjį namus, į Vadėnų kaimą. Tuo metu keliu į Merkinę važiuavo rusai su „istribiteliais“, kurie pamatę juos, pradėjo vytis, mokytoją Alfonsą nušovė, o Leoną sužeidė į koją, suareštavo ir paguldė į Alytaus ligoninę. Ligoninės seselei padedant, pavyko pabėgti į Varcios mišką. Deja, po kelių mėnesių miškas rusų kareivių buvo apsuptas, įvyko mūšis ir Leonas vėl pateko į enkavedistų rankas, buvo nuteistas 25 metų kalėjimo be teisės grįžti į tėvynę. Rusijoje baigė inžinerijos institutą. Maždaug 1985 metais persikėlė gyventi į Kaliningrado sritį, vykstant su darbininkais autobusu į darbą įvyko avarija ir Leonas žuvo. Tai buvo labai išsilavinęs, aukštos

kultūros žmogus, mėgstantis filosofuoti, pranašavęs Tarybų Sąjungos griūtį.

Zigmąs Ivanauskas Nedzingės šešiametėje mokykloje dėstė lietuvių kalbą, 1945 m. taip pat buvo areštuotas ir nuteistas 15 metų, kalėjo Vorkutoje, penkerius metus išbuvo Uchtoje, tremtyje. Į Lietuvą grįžo 1957 metais.

Progimnazija. Mokyklos direktorius Vladas Šėmys (1902-1976)

1946 m. rugsėjo 1d. Nedzingėje buvo iškilmingai atidaryta progimnazija. Jos direktorium buvo paskirtas Vladas Šėmys (1902-1976). Šiose iškilnėse dalyvavo ir rusų majoras, kuris dažnai lankydavosi pas kleboną Zigmą Neciunską (partizanų ryšininką Elytę). Jo misija buvo užverbuoti kleboną. Štai kaip šį epizodą aprašo Adolfas Ramanauskas-Vanagas knygoje „Partizanų gretose“: „Dabar jis įžūliai prikibo prie Elytės ir be ceremonijų priėjo prie verbavimo temos. Laimėi, tą dieną buvo progimnazijos atidarymo iškilnės. Joje dalyvavo mokytojai ir sukviešti svečiai. Buvo vėl greit sukombinuota, kad tie, kurie atėjo kviešti į balių, neišejo tol, kol majoras su Elyte išėjo baliu. Rusas visiems buvo nemalonus pobūvio dalyvis, tačiau šiuo kartu kitokios išeities nebuvo. Baliaus metu majoras vėl greit tapo kiaušiu (prisigėrė) ir dar prieš vidurnaktį buvo išgabentas Vilniun“ (321 psl.).

Vladas Šėmys buvo Lietuvių švietimo „Ryto“ draugijos, Vilniaus mokytojų seminarijos auklėtinis, anksčiau dirbęs okupuotame lenkų krašte – Zerynuose, Žiūruose. Mokytojai daugiausia buvo Merkinės gimnazijos pirmosios laidos abiturientai, pasiskirstę pamokas pagal gabumus: Zosė Petruskaitė, Aldona Viselgaitė, Anastazija Neciunskaitė, Stasys Čekanauskas, Pranė Makaravičiūtė.

Direktorius Vladas Šėmys po metų buvo iškeltas į Meškučių mokyklą.

1947-1954 mokslo metai. Direktorė Jezukevičienė

Jezukevičienė buvo Komunistų partijos narė, iškilmingomis progomis visada būdavo įsiseigusis ordiną ir kitus apdovanojimus. Mokytojų suvažiavimo metu mėgo sakyti karštas komunistų šlovinančias kalbas, ypač kritikuoti kitus mokytojus. Spalio revoliucijos, Gegužės pirmosios švenčių metu organizuodavo paradus su lozungais, plakatais, eitynes – nuo mokyklos iki bažnyčios ir atgal. Kolonos priekyje visada eidavo direktorė. Po daugelį metų tų laikų abiturientai klasės susitikimų metu smagiai prisiminavo vienas eitynes, kai direktorė, vesdama kolooną, pametė šilkines kelnaites. „Mūsų direktorė buvo tokia įsitikinusi komunistė, dėsčiusi rusų kalbą. Iš to dėstyto buvo vienas juokas. Jei rašinį paminėjai Černyševskį, paminė-

jai Staliną tėvelį, tai penketukas, o jei ne, nors geriausiai parašė, negausi gero pažymio“, – prisimena pirmosios laidos abiturientas Pranas Balionis.

Jezukevičienės direktoriavimo metu dėl mokyklai patalpų trūkumo buvo atvežti keturios išvežtų į Sibirą žmonių namai, suręsti bet kaip, be pamatų.

Direktorė iš pareigų buvo atleista 1954 m. pavasarį, po abiturientų matematikos egzaminų. Jos dukrai Jadvygai, abiturientei, nelabai sekėsi matematika, tai mama, mokyklos direktorė, gavusi egzaminų matematikos užduotis, iš vakaro atplėšė voką ir su kažkieno pagalba išsprendė užduotinius. Bet sudaryta matematikos egzaminų komisija pastebėjo voko pažeidimus ir iškvietė rajono švietimo skyriaus atsakingą žmones. Egzaminas buvo anuliuotas, o direktorė atleista iš darbo, bet jai buvo suteiktas Vilniuje trijų kambarių butas. Jezukevičienės direktoriavimo Nedzingėje metu mokėsi partizano dukra, su mama ir mažamečiu broliuku parbėgusi iš Sibiro, žinoma, svetima pavardė. Šiuo metu dirbę mokytojai Matiukai ir Stasys Norgėla irgi stengėsi neatkreipti KGB dėmesio.

Šiuo laikotarpiu dirbo mokytojai: Stasys Norgėla, Jonas Venclova, Triušis, Cibulskas, Albertas Celencevičius, Anelė Augiūtė, Anelė Reikalaitė, Aldona Viselgaitė, mokytojai Stoniai, Jonas Matiukas su žmona, Vytautas Kalanta, Marytė Jurgulienė.

Iš šio laikotarpio dirbusių mokytojų labiausiai kaimo žmonėms ir buvusiems mokiniams atmintyje išliko mokytoja Aldona Viselgaitė, kaip labai jautri, geranoriška, visada mokėjusi išklausti ir patarti (anot buvusių mokinių, „mes ją prisimename ir gerbiame ne dėl jos dėstyto, bet dėl jos žmoniškumo“), taip pat Stasys Norgėla, 1954 m. pirmosios abiturientų laidos auklėtojas.

Stasys Norgėla dėstė lietuvių kalbą, bet iš tikrųjų buvo baigęs teisę. Buvusi auklėtinė Petrutė Amšiejienė prisimena: „Auklėtojas, būdavo, pamoką pradėdavo kokių juokelių, tada pasakoja, o mes užsirašinėjame, vadovėlių tai nebuvo, sakydavo, visko neužsirašinėkit, tik svarbiausius dalykus. Dėstė labai įdomiai“. Jis su auklėtiniais ne vieną spektaklį paruošė, bet žmonių atmintyje labiausiai įstrigo Čechovo „Vyšnių sodas“, pagrindinį vaidmenį atliko Tomas Vaisieta, vėliau tapęs garsiu Lietuvos aktoriumi, puikiai vaidino auklėtinės M. Gražėnaitė, J. Dabušinskaitė. „1954 m. po išleistuvių mes, vaikinai, su auklėtoju truputį pasivažiavome. Auklėtojas prasitarė, nesisaugojo: „Išėinat į gyvenimą, nestokit į jokiais partijais, geriau groivius kaskit“. Kitą dieną jau saugumas mus tardė, žinojom, kas pranešė, Tomas nulėkė pranešti auklėtojų, Matiukas, Kalantai“, – prisimena auklėtinis P. Balionis.

Bus daugiau

Prisiminimus užrašė
Vanda MOCKEVIČIENĖ

1946 metų Nedzingės progimnazijos direktorius Vladas Šėmys su mokytojais